

Propietats pragmàtiques i gramaticals en el desenvolupament de la coreferència pronominal

Joan Perera (Barcelona)

Aurora Bel (Barcelona)

■ 1 Introducció

Un dels factors cabdals per a una comunicació lingüística eficaç es la identificació inequívoca dels referents en el discurs. L'habilitat per arribar a ésser un parlant competent requereix el domini formal i discursiu dels elements especialitzats que desenvolupen aquesta funció. En aquest estudi examinem l'ús i la distribució d'un subconjunt d'aquests elements, els pronoms nuls i lèxics de tercera persona amb funció de subjecte, en el discurs oral i escrit en català d'infants i adolescents de diferents edats.

L'estudi de les expressions referencials i de les seves condicions d'ús ha ocupat una part important de la recerca lingüística. S'ha abordat des de diferents perspectives teòriques, com són la perspectiva formal (Rizzi, 1982), la teoria de l'accessibilitat (Ariel, 1990), la del centrament (Gordon *et al.*, 1993) o la de la informativitat (Allen, 2000). Les llengües proporcionen al parlant un seguit d'expressions referencials representades normalment per categories nominals i pronominals. La idea comuna a aquestes teories és que els factors pragmàtics poden predir quina expressió s'ajusta millor a un context discursiu determinat. D'acord, per exemple, amb la teoria de la informativitat, en una llengua com el català, en què podem ometre el subjecte pronominal, un argument es realitzarà mitjançant un pronom nul si és poc informatiu, és a dir, si el seu antecedent és molt destacat; per contra, si l'antecedent és llunyà o difícilment accessible, l'argument en qüestió es realitzarà mitjançant un element amb 'més contingut', com ara un sintagma nominal.

A banda de l'enfocament lingüístic, la psicolingüística ha examinat els factors que guien els parlants en la selecció dels antecedents de les expressions anafòriques (vegeu Trueswell *et al.*, 2011, per a una revisió). En les

llengües de subjecte nul, l'existència de dos tipus diferents de pronoms —explícit i implícit o nul— ha portat els investigadors a proposar que representen papers diferents, tant des del punt de vista gramatical com des del processament. Des de la teoria lingüística de base formal, els pronoms nuls s'han connectat a l'existència de concordança rica entre el subjecte i el verb (Rizzi, 1982) o a l'elisió del tòpic o tema del discurs (Huang, 2000), per citar només algunes de les propostes que han tingut més ressò. En català, entre els treballs sobre els dos tipus de pronom i les seves condicions d'ús, destaquen els de Rigau (1981), Vallduví (2002) i Todolí (2002) o Casanova (1999), aquest últim des d'una perspectiva dels estudis de corpus lingüístics.

Tanmateix, i pel que fa al desenvolupament lingüístic, no hi ha gaires estudis que hagin explorat aquest fenomen més enllà de les primeres fases d'adquisició del llenguatge (Hickmann, 2004), i encara menys en català. En aquest treball ens centrem en l'estudi de les propietats referencials dels pronoms nuls i explícits en català en la producció semiespontània de textos narratius orals i escrits per part de tres grups de parlants/escriptors de diferents edats: estudiants d'ensenyament primari, d'ensenyament secundari i de batxillerat. El nostre objectiu és esbrinar fins a quin punt aquests dos tipus de pronoms representen funcions diferents i estan, per tant, especialitzats en alguna mesura, i estudiar de quina manera contribueixen a cohesionar el discurs; per això ens fixarem tant en l'àmbit intraoracional com en l'interoracional. Atès que els pronoms de 1a i 2a persona mostren un comportament diferent (en general tenen valor dític i s'empren emfàticament o contrastivament), ens cenyirem als pronoms de 3a persona en posició de subjecte.

■ 2 Els pronoms de subjecte en el discurs en català

El català, a diferència de l'anglès, permet l'omissió del subjecte i té, per tant, pronoms nuls, juntament amb els pronoms explícits. Això és degut, en part, al fet que, en la nostra llengua, els verbs presenten marques de concordança amb el subjecte, cosa que fa que, d'alguna manera, els pronoms explícits siguin superflus. Els pronoms (nuls i explícits) aporten informació que dona suport a la resolució de l'anàfora. Això no obstant, el seu ús no és completament opcional. L'elecció entre un sintagma nominal (SN), com *en Sergi, una veïna, l'alcalde del poble*, etc., i un pronom depèn de l'articulació de rema i tema —és a dir, informació nova i vella en una oració—, per tal de garantir una estructura informativa adient. En general, un

SN introdueix un referent en el discurs, un pronom explícit s'utilitza per indicar un canvi de tòpic, i un pronom nul comporta una continuïtat de tòpic. A més a més, un pronom explícit també es pot utilitzar per expressar un significat contrastiu; aquest valor, però, no serà objecte d'estudi en el present treball. Als exemples de (1) i (2), hi il·lustrem el mecanisme de continuïtat o canvi de tòpic (o tema), respectivament. Quan hi ha continuïtat de tòpic (1), el pronom nul és l'opció preferida. Quan hi ha un canvi de tòpic (2), s'utilitza el pronom explícit de 3a persona. En els exemples següents *pro* indica pronom nul mentre que el pronom lèxic és representat per la forma morfològica corresponent:

- (1) En Sergi va enviar una postal a la seva parella perquè *pro* la volia felicitar pel seu aniversari. [*-canvi de tòpic*]
- (2) La Sònia es va trobar el seu cosí quan *ell* vivia a Tallin. [*+canvi de tòpic*]

A (2) l'ús d'un pronom nul en lloc de l'explícit (*ell*) podria conduir a una lectura de continuïtat de tòpic (*pro* = *la Sònia*) o podria crear una ambigüïtat (*pro* = *la Sònia* o *el seu cosí*). Cal fer notar que en llengües com el català el pronom explícit de 3a persona es pot utilitzar en un context de [*-canvi de tòpic*], si bé això provoca una certa redundància, especialment quan el context no és ambigu, com es pot observar a (3), on només hi ha un antecedent potencial per al pronom; en aquest exemple no seria impossible repetir el SN (*en Pere*); tanmateix aquesta no és l'opció més plausible: sonaria o bé estranya o s'interpretaria que es tracta de dues persones diferents:

- (3) En Pere ha insistit que *ell* vol comprar el cava per a la festa.

No hi ha gaires estudis sobre la distribució dels pronoms catalans en el discurs. L'aportació més notable correspon a Rigau (1981 i 1989). En el segon treball (Rigau 1989) l'autora descriu el comportament dels pronoms catalans, que expressen manteniment, canvi i reintroducció de tòpic en el discurs i també significat contrastiu. En concret, observa que, quan en un discurs un referent es converteix en tòpic i ocupa la posició de subjecte, s'expressa mitjançant un pronom nul. Assenyala, però, algunes excepcions a aquesta generalització:

- a) Si es reintrodueix un tòpic que ha estat presentat en una clàusula diferent a la immediatament anterior, s'usa un pronom explícit (o un SN).
- b) Si l'ús del pronom nul crea una ambigüïtat interpretativa, es prefereix un pronom explícit.

- c) Si la posició de tòpic rep una interpretació emfàtica o contrastiva, el pronom nul no es pot usar i s'ha d'emprar, en canvi, un pronom explícit.

En el present treball ens proposem d'explorar les condicions d'ús dels pronoms suara esmentats en la producció semiespontània de discursos narratius, orals i escrits, d'estudiants catalans de 9 a 16 anys d'edat. Intentarem descobrir si existeixen patrons evolutius en la distribució de les diferents realitzacions pronominals i si hi ha diferències en aquesta distribució en funció de la modalitat del text (oral o escrita). En altres paraules, examinarem fins a quin punt les observacions de Rigau serveixen per explicar els diferents valors dels pronoms en les dades de producció dels nostres estudiants, tot fent un èmfasi particular en els fragments ambigus que sovint s'observen en la producció (semi)espontània.

■ 3 Estudis previs sobre les preferències dels antecedents dels pronoms en les llengües de subjecte nul

Hi ha una línia de treball força recent que estudia les tendències que manifesten els parlants a l'hora de triar els antecedents més plausibles dels elements pronominals. Un estudi important, que ha estat replicat repetidament, és el de Carminati (2002). Aquesta autora fa una proposta des de l'angle del processament per donar compte de la distribució dels pronoms nuls i lèxics en italià, llengua de comportament similar, en aquest nivell, al català. Formula la "Hipòtesi de la Posició de l'Antecedent" (HPA), segons la qual, en contextos intraoracionals, un pronom nul prefereix un antecedent en posició de subjecte, mentre que un pronom explícit prefereix un antecedent en una posició altra que la de subjecte. Els exemples següents mostren aquesta divisió de funcions:

- (4a) Pietro non parla con Vito da quando *pro* ha dato le dimissioni.
 (4b) Pietro non parla con Vito da quando *lui* ha dato le dimissioni.
 A. Pietro ha dato le dimissioni
 B. Vito ha dato le dimissioni

A partir d'un disseny experimental, que inclou qüestionaris amb una sèrie de discursos constituïts per dues oracions en contrast com les de (4), Carminati mostra que és més probable que els parlants italians resolguin el pronom nul (*pro*) amb referència al subjecte (A), és a dir, *Pietro*, i el pronom explícit (*lui*) amb referència a l'objecte (B), és a dir, *Vito*.

Aquesta tendència es basa en una escala de prominència estructural segons la qual els pronoms nuls prefereixen l'antecedent més prominent, mentre que els pronoms explícits s'inclinen per antecedents en posicions menys prominents, és a dir, en posicions estructurals més baixes. Aquesta generalització s'aplica sobretot a contextos ambigus provocats pel gènere gramatical dels antecedents, com a (4), en què els dos antecedents potencials són masculins; per contra, quan no hi ha en joc l'ambigüitat de gènere dels antecedents potencials sembla que els parlants relaxen la HPA i accepten antecedents en diferents posicions per als pronoms explícits. Val a dir que la violació de la HPA no genera una seqüència agramatical, sinó més aviat una mena d'inadequació, com es veu a (5):

- (5) Pietro non parla con Vito da quando *lui* (=Pietro) ha dato le dimissioni.

Sobre la base d'aquesta observació, Carminati suggereix que la HPA és una mena de principi que pertany al nivell del processament lingüístic més que no pas a la sintaxi pròpiament dita, i que els parlants l'utilitzen com a estratègia per evitar interpretacions errònies, tot i el risc de provocar redundància com veïem a l'exemple català de (3).

El propòsit de la nostra investigació és comprovar si la hipòtesi de Carminati pot explicar també una altra llengua de subjecte nul com és el català, però no només en contextos anafòrics intraoracionals sinó també en contextos interoracionals (és a dir, al nivell del discurs). A més, volem posar a prova la HPA (a) en un context metodològic diferent: amb textos de producció semiespontània; (b) en dues modalitats textuais: oral i escrita; i (c) en un gènere discursiu específic: narratiu. Val a dir que els textos narratius constitueixen un camp ideal per provar aquesta hipòtesi, ja que proporcionen als parlants/escriptors nombroses oportunitats per usar diferents expressions anafòriques. Com és sabut, un cop s'han presentat els participants d'una narració, aquests es recuperen fent ús de les diverses formes pronominals disponibles en la llengua (Strömquist i Verhoeven, 2004; Berman, 2008).

Amb un disseny paral·lel al de Carminati, Alonso-Ovalle *et al.* (2002) investiguen les anàfores pronominals del castellà en contextos intra i interoracionals. Les seves troballes indiquen que, en aquesta llengua, els pronoms nuls prefereixen un antecedent en posició de subjecte mentre que els pronoms explícits tant es poden referir a un subjecte com a un objecte. Utilitzen qüestionaris escrits amb una sèrie de discursos de dues oracions

amb dos antecedents potencials per als pronoms (nuls i explícits), seguits d'una pregunta d'interpretació, tot replicant el disseny original de Carminati. En mostrem un exemple de discurs interoracional a continuació:

- (6a) Tomás se enfrentó a Luis. *pro* Está alterado.
 (6b) Tomás se enfrentó a Luis. *Él* está alterado.

Els resultats mostren que, en contextos com el de (6a), *pro* es refereix al tòpic en posició de subjecte en un 73.2% (que és sintàcticament més prominent que l'objecte), mentre que en el cas de (b) els parlants reparteixen l'antecedent del pronom explícit *Él* entre *Tomás* y *Luis* (en un 50.2% dels casos l'antecedent assignat és el subjecte *Tomás*). Aquest experiment suggereix que, com en italià, en castellà els pronoms nuls prefereixen un antecedent en posició de subjecte, mentre que els pronoms explícits no mostren un biaix clar envers un antecedent específic, en contrast amb el que troba Carminati per a l'italià.

Pel que fa a la posició del pronom, sembla també que en castellà és més probable que un pronom explícit en posició preverbal (7b) es refereixi a un antecedent en posició de subjecte, cosa que va contra l'aparent neutralitat que semblen manifestar els pronoms explícits a l'hora de triar un antecedent, tal com acabem d'anotar al paràgraf anterior:

- (7a) Andrés piensa que necesita zapatillas *él*.
 (7b) Andrés piensa que *él* necesita zapatillas.

En aquest exemple, els parlants prefereixen *Andrés* com a antecedent del pronom en l'oració de continuïtat de tòpic (7b), mentre que no passa això en l'oració (7a) on té sentit contrastiu. Evidentment, a (7) l'antecedent del pronom *él* pot ser un element de fora de l'oració.

Sorace i Filiaci (2006) empenen una tasca de reconeixement d'imatges per estudiar la resolució anafòrica dels pronoms nuls i explícits amb parlants d'italià nadius i quasi-nadius. Els resultats proporcionen un patró diferent de comportament segons que l'anàfora sigui endavant o endarrere. En el cas de l'anàfora endavant, els nadius mostren una preferència dividida entre el subjecte i l'objecte com a antecedent del pronom nul, en contrast amb les troballes de Carminati, mentre que en el cas dels pronoms explícits hi ha una clara inclinació per referir-se a l'objecte, d'acord, en aquesta ocasió, amb els resultats de Carminati. En la versió amb pronom nul de l'oració de (8) la persona que es posa l'abric tant pot ser la mare com la

filla, mentre que en la versió amb el pronom lèxic és més probable que qui porta la capa sigui la filla:

- (8) La mamma dà un bacio alla figlia mentre *lei* / *pro* si mette il cappotto.

En les oracions amb l'anàfora endarrere, els pronoms nuls prefereixen antecedents en funció de subjecte; els pronoms explícits presenten una clara tendència a preferir antecedents extralingüístics, és a dir, fora de l'oració. A (9) l'antecedent més plausible per a *pro* és la mare mentre que, en el cas del pronom lèxic (*lei*), els parlants nadius prefereixen significativament un antecedent extralingüístic més que no pas l'objecte –la filla– o el tòpic –la mare–, opció aquesta darrera que es tria ben rarament:

- (9) Mentre *lei* / *pro* si mette il cappotto la mamma dà un bacio alla figlia.

En el cas del català, i ben recentment, Mayol i Clark (2010) han volgut també posar a prova la HPA en aquesta llengua. El seu disseny és una rèplica dels experiments originals de Carminati, de manera que els resultats són comparables. Utilitzen dos experiments: en el primer recorren a qüestionaris amb paràfrasis que avaluen la comprensió i en el segon plantegen un experiment de lectura autoadministrada. També hi inclouen contextos interoracionals per tal d'estudiar el comportament de l'anàfora pronominal en el nivell discursiu:

- (10a) Condició 1: Pronom nul
La Marta escrivia sovint a la Raquel. *pro* Vivía als Estats Units.
(10b) Condició 2: pronom explícit
La Marta escrivia sovint a la Raquel. Ella vivia als Estats Units.
(10c) Paràfrasis:
i. La Marta vivia als Estats Units.
ii. La Raquel vivia als Estats Units.

Els parlants, de llengua catalana, han de triar la paràfrasi que s'ajusta més bé al significat en cada condició. En l'experiment de lectura autoadministrada, els parlants llegeixen les oracions en una pantalla d'ordinador a mesura que premen una tecla per saltar de paraula en paraula; es mesuren els temps de lectura per a cada oració. Els resultats obtinguts en els dos experiments fan veure que la HPA explica els discursos interoracionals en català, ja que els pronoms nuls tendeixen a referir-se a antecedents en posi-

ció de subjecte i els pronoms lèxics mostren un biaix cap a antecedents que no són tòpics, cosa que s'ajusta més als resultats de Carminati per a l'italià que no pas als resultats per al castellà d'Alonso Ovalle *et al.*; pel que fa als pronoms explícits, les diferències entre el català, l'italià i el castellà són encara més evidents ja que en italià en un 83.3% dels casos es refereixen a antecedents que no són subjecte, en català en un 64.5% i en castellà en un 49.8%.

Com a resum dels treballs ressenyats, podem dir que, mentre que els pronoms nuls mostren una preferència clara envers els antecedents en posició de subjecte, els pronoms explícits no mostren, en canvi, un biaix definit. Aquesta asimetria suggereix una diferència en el processament i la interpretació dels pronoms nuls i explícits; a més a més, en el cas dels pronoms explícits es podria pensar que el seu diferent comportament està lligat a propietats idiosincràtiques de cada llengua tot i compartir la característica de ser totes tres llengües de subjecte nul.

Fins aquí, hem vist que aquest conjunt de troballes deriven en general de dades de caràcter experimental. També hem vist com, a més de la HPA, hi ha un conjunt de principis específics de les llengües implicats en l'elecció d'una expressió pronominal en el discurs: en català, els pronoms nuls són la primera elecció quan es vol expressar continuïtat o manteniment de tòpic, mentre que els pronoms lèxics s'utilitzen més aviat per expressar un canvi de tòpic. Això sembla indicar que, a més a més dels factors sintàctics o estructurals, hi ha condicions discursives pertinents en l'elecció dels pronoms anafòrics. Com a conseqüència d'aquests fets, en aquest treball volem respondre les preguntes següents:

- a) Estan especialitzats d'alguna manera els pronoms nuls i lèxics o expressen els mateixos valors?
- b) Tenen tendència els pronoms nuls a referir-se a antecedents en funció de subjecte i els pronoms lèxics a antecedents en posicions altres que el subjecte?
- c) Des d'una perspectiva discursiva més àmplia, es mantenen a nivell interoracional els comportaments observats a nivell intraoracional en el cas dels pronoms nuls i explícits?

Partim de dues hipòtesis de treball, la primera derivada de la proposta de Carminati (11), i la segona del treball de Rigau sobre el paper dels pronoms en la distribució de la informació en català (12):

- (11) Hipòtesi de la posició de l'antecedent (HPA): Els pronoms nuls preferixen l'antecedent més prominent (el subjecte), mentre que els pro-

noms explícits prefereixen antecedents menys prominents (o posicions sintàctiques més baixes, com ara l'objecte).

- (12) Hipòtesi discursiva (HD): Un pronom nul tendeix a expressar un tòpic discursiu que s'ha introduït o s'ha esmentat en l'oració prèvia. De manera complementària, un pronom explícit tendeix a reintroduir un tòpic discursiu o, el que és el mateix, serveix per canviar el tòpic de l'oració prèvia.

A diferència dels estudis previs, que proven la HPA en dades experimentals, el nostre treball pretén comprovar si les hipòtesis de (11) i (12) també expliquen el comportament dels pronoms en la producció (semi)espontània en català oral i escrit. Un aspecte clau del present article és comparar textos orals i escrits per esbrinar fins a quin punt les distintes demandes des del punt de vista del processament que posen ambdues modalitats als usuaris tenen algun paper en els diferents usos pronominals i, més en concret, si la pressió inherent a la producció en la modalitat oral té conseqüències en un control menor en l'ús dels elements pronominals, cosa que es traduiria en una major presència d'ambigüitat referencial. En altres paraules, esperem trobar més usos ambigus, sobretot dels pronoms nuls, però també dels lèxics, en la modalitat parlada que en l'escrita.

Un altre element que volem abordar és si es produeix desenvolupament en l'adquisició de les propietats referencials associades a les diferents formes dels pronoms. En general, no hi ha gaires recerques en aquest àmbit, i encara menys en el cas particular del català. Per això, comparem tres grups de diferents edats: estudiants de 4t curs d'educació primària (9–10 anys), estudiants de 1r curs d'educació secundària obligatòria (12–13 anys), i estudiants de 1r de batxillerat (16–17 anys), que prendrem com a referència per a la comparació.

■ 4 Metodologia del treball

Els textos analitzats en aquest treball pertanyen a un corpus obtingut seguint la metodologia i els procediments del projecte *Developing Literacy in Different Contexts and Different Languages* (se'n pot llegir una descripció detallada a Berman, 2008: 738). El propòsit principal del projecte original era estudiar els recursos lingüístics emprats per parlants/escriptors quan parlen i escriuen en dos gèneres discursius diferents: narratiu i expositiu. Es tracta d'un corpus ampli de produccions semiespontànies dividit en quatre grups

d'edat: estudiants de 4t de primària, de 1r d'ESO, de 1r de batxillerat, i adults.

El projecte es va dur a terme en contextos educatius de diversos països en diferents llengües: anglès, castellà, francès, hebreu, holandès, suec, i català. En tots els casos, els textos es van obtenir emprant un procediment idèntic. Es mostrava als subjectes un documental mut que contenia escenes de conflicte interpersonal en un centre educatiu i se'ls demanava de proveir una història similar (textos narratius) que els hagués pogut ocórrer, oralment i per escrit; també se'ls demanava que elaboressin, oralment i per escrit, un text valorant el tema abordat pel documental (textos expositius). Els textos es recollien en dues sessions separades i es balancejava l'ordre de les tasques (oral/escrit, narratiu/expositiu). En aquest treball, presentem un subconjunt dels textos narratius –tant orals com escrits– produïts per 30 subjectes dels tres primers grups d'edat. La distribució i les característiques dels participants es poden observar a la Taula 1. Com que cada estudiant produïa un text oral i un text escrit, el nombre total de textos analitzats és de 60 (Taula 2).

	4t Primària	1r ESO	1r Batxillerat
<i>Nens / nois</i>	6	7	5
<i>Nenes / noies</i>	4	3	5
Total	10	10	10

Taula 1: Participants.

	4t Primària	1r ESO	1r Batxillerat
<i>Textos orals</i>	10	10	10
<i>Textos escrits</i>	10	10	10
Total textos	20	20	20

Taula 2: Corpus de textos.

Les dades es van transcriure ortogràficament segons el format de CHAT del projecte CHILDES (MacWhinney, 2000). Es van utilitzar notes contextuals per proporcionar informació extralingüística útil en la identificació dels elements pragmàtics i discursius pertinents. Seguint el acord pres en el marc del projecte original *Developing Literacy...*, també es van codificar les parts de l'oració (*Longer-Units*, LU; vegeu Aparici *et al.*, 2000). Les LU, que *grosso modo* són unitats semanticotemàtiques, es marcaven de manera

ordenada (LU1, LU2, etc.). Els programes CLAN del sistema CHILDES van permetre posteriorment obtenir freqüències i contextos de les seqüències i codis introduïts pertinents.

Pel que fa a la codificació, es van marcar totes les posicions de subjecte de 3a persona, amb l'excepció de les oracions impersonals, les de relatiu i els subjectes amb significat genèric. Les expressions referencials es van classificar segons els criteris reproduïts a la Taula 3 (es van marcar també altres categories, com ara els demostratius, que no figuren en aquesta taula perquè no s'han incorporat en el present treball):

<i>Forma morfosintàctica</i>	DP	sintagma nominal
	OP	pronom explícit de subjecte
	NP	pronom nul de subjecte
<i>Funció discursiva</i>	RI	introducció de referent
	RR	reintroducció de referent
	RM	manteniment de referent
<i>Funció sintàctica de l'antecedent</i>	S	subjecte
	O	objecte
	I	objecte indirecte
	Z	altra
<i>Accés a l'antecedent</i>	CA	antecedent clar
	AA	antecedent ambigu
	NA	sense antecedent

Taula 3: Criteris de codificació.

El fragment de (13) conté un exemple de codificació. Com es pot veure, cada categoria (pro)nominal en funció de subjecte era codificada per a les quatre categories ressenyades a la Taula 3; pel que fa als sintagmes nominals, com que no són afectats per la HPA, només es van marcar per a la forma morfosintàctica i per a la funció discursiva; pel que fa a l'accés a l'antecedent, es van categoritzar, per defecte, com a 'sense antecedent' i, pel que fa a la funció sintàctica, com a 'altra':

(13) *SUB: La nena estava a la porta de classe

DP/RI/Z/NA

*SUB: Al cap d'una estona, pro va caure perquè uns nens grans

NP/ RM/S/CA DP/RI/Z/NA

li van donar una empenta.

*SUB: La seva germana els va veure i pro els va perseguir
 DP/RI/Z/NA NP/RM/S/CA
 però ells ja havien desaparegut.
 OP/RR/S/CA

■ 5 Resultats

Presentarem en primer lloc les freqüències i percentatges de realització de cadascuna de les categories analitzades, és a dir SN, pronoms explícits i pronoms nuls del conjunt de textos narratius orals i escrits en posició de subjecte. Com s'observa a la taula 4, la majoria de realitzacions en aquesta posició correspon als pronoms nuls. En general, els textos orals presenten una major proporció de pronoms nuls i els rangs van des d'un 58.88% fins a un 74.39%, i en la modalitat escrita des d'un 55.70% fins a un 65.38%. Els textos escrits presenten una proporció més alta de SN que els textos orals: la presència de SN plens abasta des d'un 17.07% fins a un 27.10% en els textos orals, i gairebé arriba al 40% en els textos escrits del grup més jove de 4t de primària.

	Textos narratius orals				Textos narratius escrits			
	N	SN	Pro-nom explícit	Pro-nom nul	N	SN	Pro-nom explícit	Pro-nom nul
<i>1r Batxillerat</i>	246	17.07%	5.28%	74.39%	130	26.15%	6.92%	65.38%
<i>1r ESO</i>	124	25.81%	6.45%	61.29%	66	27.27%	12.12%	56.06%
<i>4t Primària</i>	107	27.10%	10.28%	58.88%	79	39.24%	5.06%	55.70%

Taula 4: Distribució de totes les realitzacions en funció de subjecte de 3a persona.

Hi ha un parell de comentaris que cal destacar dels resultats oferts per aquesta taula: primer, no s'observen diferències importants en la distribució de les diferents realitzacions dels subjectes de 3a persona per raó d'edat sinó que sembla bastant estable des del grup d'edat més jove, de 4t de primària. Segon, el nombre de realitzacions de pronoms explícits és en conjunt, i per a cada subgrup analitzat, força baix, mentre que és remarcable l'alta freqüència de pronoms nuls en totes les edats i en les dues modalitats analitzades. Això fa veure, ja d'entrada, que, com sabem a partir dels treballs ressenyats a la primera part d'aquest estudi, l'opció més normal en el

discurs (narratiu) català és el pronom nul, seguit dels SN lèxics, i que el pronom explícit té una presència força limitada.

Cal fer un altre apunt pel que fa als textos escrits del grup de 1r d'ESO: el nombre d'elements (pro)nominals en posició de subjecte (N=66) és el més baix de tots tres grups, més fins i tot que els de 4t de primària. Aquest valor és un reflex del fet que els textos escrits dels nens d'aquesta edat són considerablement més curts que els de la resta, i això tant si es mesura per nombre de paraules com per nombre de clàusules, dades que no presentem aquí, però que cal anotar perquè poden influir en els resultats que comentarem més endavant.

En els següents apartats, presentem els resultats referits a cadascuna de les dimensions analitzades: (1) les preferències dels elements pronominals quant a la funció sintàctica del seu antecedent; (2) l'especialització de cada element en relació amb les funcions discursives que desenvolupen; i (3) la claredat o ambigüitat en l'accés a l'antecedent dels diferents pronoms. Hem de precisar que prenem els resultats del grup més gran d'edat com a punt de referència a partir del qual establir comparacions. Igualment, pararem esment a les diferències que es puguin observar en la producció oral en comparació amb l'escrita.

■ 5.1 Resultats sobre la funció sintàctica de l'antecedent dels pronoms

La taula 5 mostra la distribució de les eleccions de cada element pronominal (nul i lèxic) pel que fa a la funció sintàctica dels seus antecedents. Els SN no tenen, per definició, antecedent, per la qual cosa només exposem la distribució dels antecedents dels pronoms. Els pronoms nuls mostren una preferència aclaparadora per antecedents en posició de subjecte. Això és així per a tots els grups d'edat i modalitats textuais, si bé aquesta tendència és una mica menys marcada en el cas dels textos escrits. Cal fer una remarca quant als textos escrits del grup de 1r d'ESO, en els quals la tendència dels pronoms nuls a referir-se a antecedents en funció de subjecte queda matisada en reduir-se gairebé vint punts respecte dels altres grups, tot i mantenir-se un biaix clar cap a aquesta funció.

	Subjecte		Objecte		Objecte indirecte		Altres	
	<i>oral</i>	<i>escrit</i>	<i>oral</i>	<i>escrit</i>	<i>oral</i>	<i>escrit</i>	<i>oral</i>	<i>escrit</i>
1r Batxillerat								
<i>Pronoms explícits</i>	46.15	55.56	0.00	22.22	46.15	11.11	7.69	11.11
<i>Pronoms nuls</i>	80.87	75.29	4.37	5.88	7.65	10.59	7.10	8.24
1r ESO								
<i>Pronoms explícits</i>	37.50	25.00	0.00	12.50	50.00	37.50	12.50	25.00
<i>Pronoms nuls</i>	73.68	54.05	7.89	16.22	14.47	24.32	3.95	5.41
6è Primària								
<i>Pronoms explícits</i>	45.45	25.00	9.09	25.00	36.36	50.00	9.09	0.00
<i>Pronoms nuls</i>	77.78	75.00	3.17	4.55	6.35	11.36	12.70	11.36

Taula 5: Distribució de la funció sintàctica dels antecedents del pronoms segons edats i modalitat textual (en %).

Els pronoms explícits ofereixen, per contra, una imatge molt menys diàfana: en la tria d'un antecedent, fluctuen entre les posicions de subjecte i d'objecte (directe i indirecte). Tot i tenir present l'escassa presència de pronoms lèxics (prop de 60; vegeu la Taula 4) i que, per tant, aquests resultats no són en cap mesura concloents, el fet que la fluctuació esmentada sigui coherent a través dels diferents grups d'edat i en ambdues modalitats ens fa pensar que estem davant del que podria ser el patró de comportament dels pronoms explícits en el discurs narratiu en català.

■ 5.2 Resultats sobre la funció discursiva dels elements (pro)nominals

Seguint la descripció aportada per Rigau (1989), en aquest treball ens hem plantejat una segona qüestió relacionada amb la funció discursiva que desenvolupen els pronoms nuls i lèxics i els SN del català per tal de comprovar fins a quin punt estan associats a una funció discursiva particular. Els resultats de la Taula 6 fan veure que, en efecte, algunes categories estan altament especialitzades, mentre que d'altres ofereixen un patró més variat. En els textos produïts pels nois de 1r de batxillerat –el nostre grup de referència– els pronoms nuls estan clarament especialitzats per a la funció de manteniment del referent i això és així per a les dues modalitats, oral i escrita. S'aprecien algunes ocurrences, que podem titllar d'insignificants, de pronoms nuls amb altres funcions discursives, algunes de les quals poden comportar una certa ambigüïtat, qüestió que abordarem en el

següent epígraf sobre l'accés a l'antecedent de cadascun dels elements estudiats. En segon lloc, els pronoms explícits s'utilitzen principalment per al manteniment dels referents més que no pas per a la reintroducció de referents, tal com també esperàvem. Finalment, els sintagmes nominals, semblen usar-se essencialment per introduir un referent, si bé una proporció notable també s'utilitza per reintroduir o mantenir un referent, particularment en els textos escrits. El 20.69% corresponent al manteniment del referent dels més petits insinua l'existència de redundància, atès que els parlants repeteixen el SN en un context altament informatiu en el qual resulta prescindible.

	Introducció del referent		Reintroducció del referent		Manteniment del referent	
	<i>oral</i>	<i>escrit</i>	<i>oral</i>	<i>escrit</i>	<i>oral</i>	<i>escrit</i>
1r Batxillerat						
<i>SN</i>	57.14	44.12	35.71	35.29	7.14	20.59
<i>Pronoms explícits</i>	0.00	0.00	38.46	22.22	61.54	77.78
<i>Pronoms nuls</i>	0.55	0.00	16.94	7.06	82.51	92.94
1r ESO						
<i>SN</i>	40.63	72.22	53.13	27.78	6.25	0.00
<i>Pronoms explícits</i>	0.00	0.00	25.00	25.00	75.00	75.00
<i>Pronoms nuls</i>	0.00	0.00	10.53	27.03	89.47	72.97
4t Primària						
<i>SN</i>	48.28	51.61	31.03	32.26	20.69	16.13
<i>Pronoms explícits</i>	0.00	0.00	36.36	0.00	63.64	100.00
<i>Pronoms nuls</i>	0.00	2.27	22.22	22.73	77.78	75.00

Taula 6: Distribució de les funcions discursives dels elements (pro)nominals segons edats i modalitat textual (en %).

Per tal de veure d'una forma més gràfica si hi ha un augment creixent de l'especialització en les funcions discursives dels diferents elements analitzats, hem elaborat les Figures 1 i 2. Pel que fa als textos produïts pels estudiants de primària i ESO, és clar que, de forma similar als de batxillerat, en tots dos grups els pronoms nuls estan clarament especialitzats per al manteniment dels referents tant en la modalitat oral com en l'escrita. Mai, com és lògic, no s'utilitzen per introduir nous referents, llevat d'alguna excepció en el grup de primària, que a més a més es documenta en un text narratiu escrit, i que evidentment origina una ambigüïtat referencial.

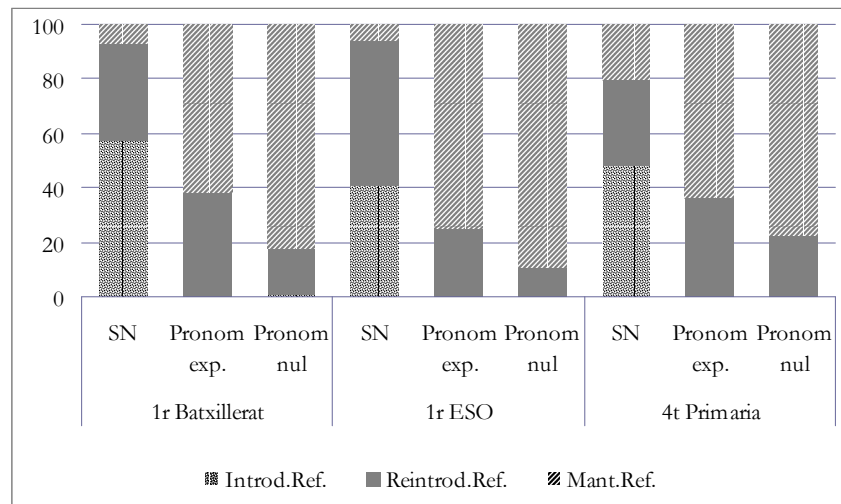

Figura 1: Evolució per edats de les diferents funcions discursives associades a les categories (pro)nominals. Modalitat oral.

Quant als pronoms explícits, el grup de primària en la modalitat escrita només utilitza els pronoms lèxics per mantenir els referents i no pas per reintroduir-los, com hem vist més amunt que era també una de les seves funcions discursives. Convé recordar, de primer, que el nombre total de pronoms explícits no és gaire alt i, per tant, no es poden aventurar gaires explicacions a partir dels resultats en aquest nivell; tanmateix, sembla que, en efecte, és la categoria menys clara en les seves funcions discursives –com hem vist més amunt en comentar els resultats generals del grup de referència sobre aquest element–, ja que és, podríem dir-ne, plurifuncional. Per tant, els més petits tenen certes dificultats per incorporar en el seu discurs escrit, que a més està en evolució en aquest nivell de l'escolaritat, els diversos valors que representen els pronoms lèxics. En altres paraules: si no utilitzen els pronoms lèxics per reintroduir referents i només els usen per mantenir-los, podem pensar que els seus textos tendeixen a mostrar una certa redundància: usen un pronom lèxic on potser amb un pronom nul en tindrien prou. I això, segurament, perquè encara no han après com integrar-los en els seus textos.

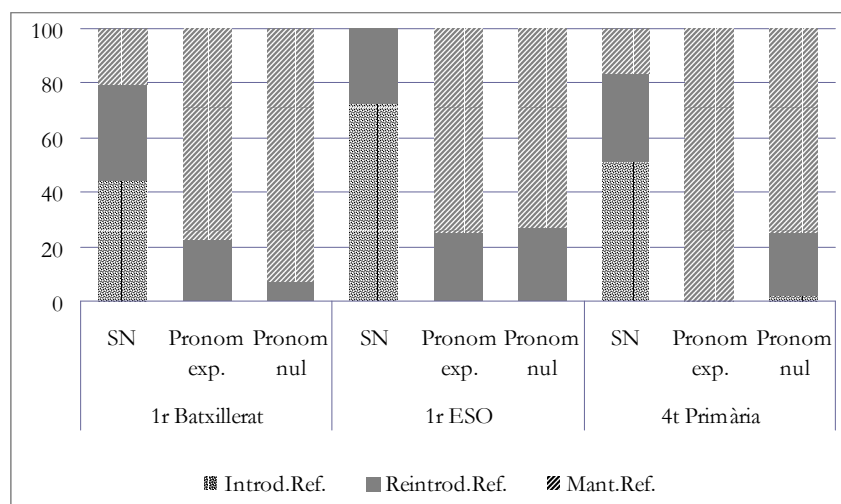

Figura 2: Evolució per edats de les diferents funcions discursives associades a les categories (pro)nominals. Modalitat escrita.

Els SN s'utilitzen per a la introducció o per a la reintroducció de referents i, a una escala molt menor, per mantenir-los. El subgrup d'ESO mostra una influència forta de la modalitat en les funcions discursives associades a aquesta categoria ja que en la modalitat escrita no els utilitzen mai per mantenir referents: l'ús de SN per a aquesta funció discursiva es relaciona amb una elaboració del discurs més gran i més formal, ja que comporta l'ús de sinònims o paràfrasis –també repeticions estilístiques en el discurs més elaborat– que sembla que és absent en les redaccions d'aquest grup d'edat, caracteritzades, com hem advertit en diverses ocasions, per una certa descurança.

Com a resum d'aquest apartat podem dir que els pronoms nuls estan clarament associats amb el manteniment de referència des del grup d'edat més jove; els pronoms explícits estan connectats més freqüentment amb el manteniment dels referents que no pas amb la reintroducció –contràriament a les nostres prediccions–, i els SN s'empren tant per introduir com per reintroduir referents.

■ 5.3 Sobre l'ambigüitat dels elements pronominals

La taula 7 mostra els percentatges d'accés als seus antecedents per a cada tipus d'element pronominal. En general, la majoria dels pronoms presenten un lligam inequívoc amb els seus antecedents. Els pronoms lèxics són virtualment sempre clars, llevat dels textos escrits dels estudiants de 1r d'ESO amb un 25% d'antecedents ambigus. No obstant això, tenint en compte les poques ocurrences de pronoms explícits en la nostra mostra, resulta més aviat especulatiu extreure'n patrons de comportament.

	Antecedent clar		Antecedent ambigu		Sense antecedent	
	<i>oral</i>	<i>escrit</i>	<i>oral</i>	<i>escrit</i>	<i>oral</i>	<i>escrit</i>
1r Batxillerat						
<i>Pronom explícit</i>	100.00	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
<i>Pronom nul</i>	87.98	98.82	10.38	1.18	1.64	0.00
1r ESO						
<i>Pronom explícit</i>	100.00	75.00	0.00	25.00	0.00	0.00
<i>Pronom nul</i>	96.05	94.59	3.95	5.41	0.00	0.00
4t Primària						
<i>Pronom explícit</i>	100.00	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
<i>Pronom nul</i>	95.24	84.09	4.76	13.64	0.00	2.27

Taula 7: Accessibilitat als antecedents dels diferents pronoms (en %).

En les nostres prediccions havíem previst que els pronoms nuls podien constituir un espai potencial per a l'ambigüitat. Els resultats indiquen que la capacitat per referir-se a un antecedent previ per mitjà d'un pronom nul sembla que està ja assolida a 4t de primària atès que els antecedents són clars en una franja que se situa entre el 85% i el 95 %, depenent de la modalitat. Tot i que és estrany, es documenten uns quants exemples d'ús de pronom nul ambigu en les narratives orals dels estudiants de 1r de batxillerat (un 10.38%) i en els textos escrits dels més petits (un 13.64%).

Tal com havíem predit, i prenent el grup de batxillerat com a referència, la modalitat oral genera més ambigüitat amb un ús més lax dels pronoms nuls, segurament a causa d'una major demanda cognitiva a l'hora de planificar el discurs *online* i no poder revisar-lo com sí que es pot fer en la modalitat escrita; això és el que pot explicar el 10.38% d'usos ambigus de pronoms nuls en aquest grup d'edat enfront de només un 1.18% en el cas de la modalitat escrita. Tanmateix, crida l'atenció comprovar com en el cas dels alumnes de primària aquests percentatges es capgiren i només un

4.76% dels usos dels pronoms nuls són ambigus en la modalitat oral mentre que més d'un 13% ho són en la modalitat escrita. Això ens posa en la línia de les explicacions —com desenvoluparem en el següent apartat de discussió— de l'esforç i les demandes que requereix a aquests alumnes l'escriptura, i en concret la construcció de discursos escrits elaborats, tasca pròpia de l'edat. En aquesta tasca hi interfereix el fet de posar en joc d'una manera adequada uns elements que resulten cabdals a l'hora de cohesionar els textos, com són els pronoms.

■ 6 Discussió dels resultats

Per articular la discussió dels resultats, farem referència a les preguntes d'investigació i hipòtesis formulades al final de l'apartat 3. Abordem, en primer lloc, la qüestió de si els pronoms nuls i explícits en català representen el mateix paper. Val a dir que els nostres resultats demostren que els pronoms nuls tenen una preferència clara per seleccionar antecedents en posició de subjecte, la qual cosa està en consonància amb la HPA de Caminati per a una llengua igualment de subjecte nul com és l'italià i amb dades obtingudes mitjançant una metodologia diferent a la del present treball. Com hem vist més amunt, els pronoms nuls mostren un comportament similar en les diferents llengües de subjecte nul analitzades fins ara (italià, castellà i català), independentment de les condicions d'obtenció de les dades, experimentals o, com en el nostre cas, (semi)espontànies.

En relació amb els pronoms explícits, vèiem que els diferents estudis mostraven, amb diferències segons les llengües, que no tenen una preferència definida a l'hora de seleccionar la posició sintàctica dels seus antecedents, i que el seu comportament és més flexible i, en certa mesura, específic de cada llengua, tot i les similituds estructurals entre les llengües. En el nostre cas, i en part contra la HPA, els pronoms lèxics reparteixen les seves preferències, amb una inclinació més gran envers els antecedents en funció de subjecte que no pas d'objecte (directe i indirecte). Tot i les diferències, aquests resultats estan més en consonància amb les troballes d'Alonso-Ovalle *et al.* (2002) per al castellà i queden una mica més lluny dels de l'italià (Carminatti, 2002; Sorace i Filliaci, 2006) i dels observats per al català (Mayol i Clarck, 2010). Això no obstant, convé recordar que les dades provenen de fonts molt diferents: dades experimentals i dades de corpus; i aquest fet pot influir, sens dubte, en les nostres conclusions. A més a més, el nombre reduït de produccions de pronoms lèxics fa que aquestes conclusions siguin encara més limitades. Recordem que, no

només les ocurrences de pronoms explícits en el nostre corpus són baixes, sinó que ho són en general en les nostres llengües.

Seguint amb la discussió sobre els pronoms explícits, a l'apartat 2 del present treball avançàvem que mostren una gran variabilitat entre llengües i que són més flexibles en l'elecció dels seus antecedents. En la bibliografia sobre adquisició de les formes pronominals (vegeu Sorace *et al.*, 2009 per a un repàs) s'ha observat que les poblacions bilingües, en relació amb les monolingües, sobreusen els pronoms explícits de 3a persona i sembla que ho fan com una estratègia compensatòria per neutralitzar l'esforç addicional de processament que exigeix als parlants el fet de construir textos i manejar dues llengües alhora. La inestabilitat dels pronoms lèxics en la producció i la comprensió dels parlants no nadius és coherent amb la gran flexibilitat de preferències en el moment d'adjudicar un antecedent a aquests elements que hem descobert entre els nostres parlants/escriptors catalano-parlants.

Aquesta inestabilitat dels pronoms explícits es pot relacionar amb la complicació afegida que comporta als parlants haver de coordinar informació provinent de diferents dominis gramaticals: d'una banda la morfosintaxi, és a dir, el catàleg de formes específiques que té la llengua, i d'altra la pragmàtica del discurs, és a dir, l'estructura informativa en un context determinat. El català té una complicació afegida pel fet que disposa de dues formes pronominals, una de les quals no sembla tenir unes funcions gaire diferenciades, el pronom explícit. Tota aquesta informació s'ha de processar en el moment d'executar l'acte comunicatiu, que és molt ràpid, especialment en la modalitat oral, cosa que pot conduir a elegir una forma pronominal errònia en un processament, diríem, superficial (Felser i Clashen, 2009) o parcial (limitat a constituents petits) i, per tant, menys costós, com suggereixen Levine *et al.* (2000). Aquesta complexitat generada per la pressió del temps afecta també els parlants adults o més experts. En l'exemple següent (14), d'un estudiant del grup de referència, podem observar dos usos erronis, o si més no poc canònics, del pronom lèxic *elles*. En la primera ocurrència el seu significat és ambigu (d'aquí que l'hàgim marcat com a AA), ja que l'antecedent directament accessible és un pronom nul no anafòric amb valor genèric o inespecífic (*em marginaven*); en realitzar-se com a *elles* perd aquest sentit, ja que el pronom lèxic és, per definició, específic: el parlant es refereix, ara, a unes companyes concretes que no ha presentat anteriorment. El cas clar de sobreús és el següent (*com si elles no fessin res*): aquí l'antecedent és evident —el pronom explícit de la clàusula principal prèvia—, però el pronom lèxic és innecessari i, fins i tot,

d'ús dubtós. En ambdós casos, és segurament la pressió del processament *online* de la informació que vol transmetre el parlant, juntament amb la construcció del text i les diferents formes pronominals que té a l'abast, que el condueixen a una elecció que no s'ajusta a les necessitats informatives de la seqüència. Això es fa més manifest, encara, gràcies a la presència de marcadors textuais (*mm, o sigui...*) i pauses ([/]) que li permeten guanyar temps.

(14) Text oral de 1r de Batxillerat

@bg: LU2

*LCA: i aleshores doncs ____ em van com marginar de la classe # .

*LCA: i <o si quansevol> [///] jo quan més m' intentava integrar .

*LCA: doncs més [/] més ____ em marginaven no?

@eg: LU2

@bg: LU3

*LCA: i aleshores doncs si [//] jo quan demanava explicacions deia

*LCA: doncs de per què mm solucions xxx solucions i tot això .

@eg: LU3

@bg: LU4

*LCA: aleshores elles o sigui # feien .

%ana: OV/RI/S/AA

*LCA: com si: mm elles no [/] no fessin res .

Breument, sembla que els pronoms nuls tenen un paper ben definit, mentre que els pronoms explícits, en no tenir-lo, proporcionen una eina als usuaris que els facilita poder reduir les demandes de processament exigides per la construcció textual *online* i els permet implementar eficaçment funcions discursives, fins i tot quan l'ambigüitat no entra en joc i el recurs a aquest element pot generar redundància. Podríem anar un pas més enllà i suggerir que són inespecificats pel que fa a les preferències per un tipus d'antecedent o, si es vol, una forma pronominal 'per defecte'.

D'altra banda, el patró de comportament documentat en el cas dels pronoms explícits catalans està d'acord amb les observacions aportades per Levine *et al.* (2000) a partir d'experiments de comprensió lectora: quan una anàfora fracassa a l'hora de connectar-se al seu antecedent, els lectors confien en una mena de "sensació de saber" que els permet inferir l'existència d'un antecedent en un passatge previ al qual poden referir l'anàfora per omplir-la de contingut. D'aquesta manera, els parlants poden usar mitjans alternatius de producció/interpretació, a banda dels estrictament estructurals. Això podria explicar també els contrastos discursius entre modalitat

oral i escrita: el discurs oral és, en general, més el·líptic que l'escrit, de manera que els parlants i els oients tendirien a prestar atenció a la interpretació global d'un passatge a partir de pistes semàntiques i pragmàtiques tot construint les inferències apropiades.

Un segon objectiu del nostre treball és explorar les preferències anafòriques de pronoms en segments més grans que les frases. Les nostres dades mostren que els dos patrons descrits fins aquí per als pronoms nuls i explícits catalans en el nivell intraoracional es poden estendre a contextos discursius més amplis. Això permet ampliar l'abast d'actuació de la HPA a nivells interoracionals, amb algunes variacions que caldrà estudiar més a fons en el futur alhora que caldrà igualment comprovar fins a quin punt és aplicable a gèneres diferents.

Passem a debatre el que hem anomenat la Hipòtesi discursiva (HD, cf. [12]) i com s'hi ajusten les dades del nostre estudi. De manera resumida, aquesta hipòtesi estableix que els pronoms també estan especialitzats per a les funcions discursives que vehiculen: els parlants/escriptors s'estimen més usar els pronoms nuls per al manteniment de la referència i els pronoms explícits en contextos de canvi i reintroducció de tòpic. Les dades recollides ens permeten confirmar que aquesta hipòtesi se sosté per als pronoms nuls, mentre que, altre cop, els pronoms lèxics ofereixen un patró mixt. Contra les nostres prediccions, els parlants no utilitzen els pronoms explícits per a la reintroducció dels referents, sinó més aviat per al manteniment dels referents, si fa no fa com els pronoms nuls. Consegüentment, i de manera similar a l'especialització de la funció sintàctica de l'antecedent, els pronoms lèxics manifesten un comportament més flexible, tot confirmant el seu caràcter de 'valor per defecte', o inespecífic, que suggeríem més amunt.

Si comparem ara les dues modalitats incloses en el nostre estudi, recordarem que no hem identificat diferències importants entre els textos orals i escrits en els aspectes objecte d'estudi. No obstant això, el paper de la modalitat esdevé més pertinent si es combina amb l'edat. Com s'ha vist, la modalitat i l'edat interactuen en el grup d'edat més jove (4t de primària), en concret en el control dels pronoms explícits en els textos escrits. Això confirma la proposta de Bourdin i Fayol (1994) que l'escriptura és cognitivament costosa per als nens. Sembla que l'especialització de l'escriptura, o la divergència entre modalitat oral i escrita, augmenta amb l'edat, en paral·lel amb el desenvolupament de les constriccions que comporta la modalitat escrita. Bourdin i Fayol (2000) van més enllà i expliquen que el cost associat a l'escriptura rau en el fet que l'ortografia exigeix una càrrega conside-

table de recursos cognitius. Com que les tasques d'escriptura impliquen indubtablement exigències cognitives concretes, ens podem preguntar si aquests recursos addicionals interfereixen en la resolució anafòrica en la modalitat escrita. A més a més, com suggereixen aquests dos autors, les tasques d'escriptura requereixen una atenció extra als nens al voltant dels 10 anys. Com a resultat, és plausible esperar que els textos escrits dels alumnes de 4t de primària resultin afectats per aquests factors, i provoquin un control més reduït dels mecanismes anafòrics. No obstant el que s'acaba de raonar, la proporció d'usos erronis o ambigus dels pronoms no és gaire discrepant entre els tres grups. Es pot plantejar la hipòtesi que la modalitat textual no interfereix quan es resol l'anàfora o que interfereix en la mateixa mesura en ambdues modalitats, si més no en les tasques de producció tal com les hem plantejat en el nostre estudi. També podria ser que, en estudis de comprensió que utilitzen tècniques experimentals, com ara mesures de temps o dels moviments oculars (*eye-tracking measures*), els resultats fossin diferents. Naturalment, la recerca futura haurà d'aclarir fins a quin punt difereixen les dades de comprensió i producció en el mateix sentit que hem esbossat aquí.

Com hem avançat en la introducció, l'anàfora actua tant a nivell local com a nivell global de la construcció del text. D'acord amb el marc de la investigació original translingüística (vegeu Aparici *et al.*, 2000; Berman, 2008), es van marcar també les LU, enteses com a unitats de text que connecten clàusules enllaçades sintàcticament i definides mitjançant una idea temàtica comuna, que en un text narratiu sol coincidir amb una escena o episodi. Atès que la resolució d'anàfora consisteix a establir vincles entre clàusules (LUs) connectant un antecedent apropiat, varem hipotetitzar nosaltres que les LU podrien actuar com a "illes" dins les quals una expressió anafòrica (i.e., un pronom) pot referir-se a un antecedent. I hem observat que en una majoria de casos aquest és el cas, i que les LU tendeixen a definir límits per a la resolució de l'anàfora pronominal. En altres paraules, la resolució anafòrica dels pronoms, nuls o explícits, depèn dels canvis en les unitats del discurs, és a dir, que se circumscriu dins d'una LU. És en aquest sentit que volem suggerir que les LUs actuen com a límits. Estudiar i comprovar si hi ha fronteres discursives en què es resol l'anàfora és una manera útil d'avaluar l'existència d'unitats de processament que els parlants/escriptors utilitzen en els textos narratius. Les LU, doncs, semblen comportar-se com a "unitats de pensament" que ajuden els usuaris de la llengua a identificar apropiadament els antecedents pronominals. En casos on l'antecedent és fora de la LU, i on hi ha més d'un referent implicat, és

més probable que a l'oient/lector se li escapi la referència o que malinterpreti el pronom que genera ambigüitat.

Mirem aquestes qüestions, amb una mica més de detall, en els exemples següents:

(15) Text escrit de 4t de Primària

@bg: LU6
 *LAI: *elles* seguien [*] . (*s'estaven barallant*)
 %ana: OP/RR/Z/CA
 *LAI: <fins a que> [: fins que] va tocar el timbre .
 LAI: això [: això] volia dir [] .
 *LAI: es [: és] l' hora de classe .
 @eg: LU6
 @bg: LU7
 *LAI: *el professor* [: professor] es va enfadar molt .
 %ana: DP/RI/Z/NA
 *LAI: i *pro* van anar a la dire [% abreviació de directora] [*] .
 %ana: NP/RR/S/AA
 @eg: LU7

En les transcripcions, LU amb un número a continuació marca l'inici (@bg) i el final (@eg) de cada unitat temàtica. La LU6 de la seqüència discursiva de (15) comença amb un pronom explícit (*elles*), que reintrodueix (RR) un referent presentat en el passatge precedent ("les noies"). A la unitat següent, LU7, apareix un nou referent (RI) expressat mitjançant un SN (*el professor*). El següent pronom és un pronom nul (NP) que, com a tal, hauria de mantenir el darrer referent. Però el darrer referent és "el professor" i, tant per la informació de la concordança del verb (*van anar*) com pel sentit global de l'oració a la qual pertany, interpretem que no pot ser el seu antecedent. És per això que en la codificació s'ha marcat com a AA (antecedent ambigu). Pel significat semàntico-pragmàtic l'antecedent lògic del pronom nul és '*elles*' ("les noies"), element que és fora de la seva LU7 i per això, en termes estructurals, no pot ser el seu antecedent; a més, des d'un punt de vista discursiu, aquest pronom nul expressa un canvi de tòpic –el tòpic anterior és 'el professor'–, i per això s'ha marcat amb la funció discursiva RR (reintroducció de referent), però no és una funció discursiva pròpia d'un pronom nul. El parlant, per raons diferents, ha perdut el control de l'element que resulta més apropiat en aquest context, però, tot i ser en efecte ambigu, el significat és clar. Aquest significat general proveït pel

context immediat és el que permet a l'oient fer les inferències adequades, com suggeríem més amunt, i restituir el valor significatiu que correspon al pronom nul –inadequat– en aquest context.

El fragment de (16) pertany a un estudiant una mica més gran; torna a ser un exemple de resolució de l'anàfora més enllà de la seva LU que provoca ambigüitat referencial:

(16) Text escrit de 1r d'ESO

@bg: LU6

*AND: *el professor* va recollir l' examen.

%ana: DP/RR/Z/CA

*AND: i *pro* (= el professor) li va posar bona nota.

%ana: NP/RM/S/CA

*AND: i *pro* (= el professor) li va dir.

%ana: NP/RM/S/CA

*AND: Molt bé Michael has aprovat l'examen.

@eg: LU6

@bg: LU7

*AND: Un altre dia *pro* (= l'estudiant) va fer una cosa semblant.

%ana: NP/RR/S/AA

Aquí el darrer pronom nul, *pro*, és ambigu (AA). Si s'empra un *pro*, com hem argumentat i hem vist en el fragment anterior (14), el més natural és que es mantingui el tòpic i que, en conseqüència, sigui el mateix del qual s'està parlant (*el professor*). Tanmateix, el sentit del predicat de la darrera clàusula (*va fer una cosa semblant*) suggereix que el pronom nul s'ha d'interpretar com "l'estudiant". Veiem, doncs, com aquest exemple ens permet il·lustrar, altre cop, la idea que les LU són una mena de frontera per a les anàfores, ja que solen coincidir amb canvi o (re)introducció de tòpics, tot confirmant la idea que són "units of thought", com és el cas, tot i que aquí s'utilitzi, per error, un pronom nul.

Evidentment, aquesta proposta sobre el valor d'illes anafòriques que representarien les LU és una conclusió molt provisional que ens agradaria explorar d'una manera més profunda en futures recerques.

Pel que fa a ambigüitat, es podria dir que, com a regla general, els pronoms proporcionen menys informació sobre els seus antecedents que uns altres elements anafòrics, com les anàfores lèxiques, les substitucions nominals, etc., i generen ambigüitat potencial ja que es poden vincular amb diferents referents. La presència aclaparadora de pronoms nuls en les nos-

tres dades, comparats amb pronoms explícits, podria trobar una explicació en les observacions fetes per la teoria del centrament, segons la qual és més probable que, si la informació nova continua el tòpic anterior, la resolució de l'anàfora sigui menys costosa. Consegüentment, i això és especialment cert per als discursos narratius perquè la informació nova es construeix a partir de les seqüències prèvies, del 17% de pronoms nuls que, contra les nostres expectatives, reintrodueixen referents, només un 4% són veritablement ambigus. Tanmateix, com hem vist en comentar els exemples (14) i (15), en la majoria de casos ambigus la referència es pot recuperar recorrent a la informació contextual, semàntica o pragmàtica, informació que és verificada apel·lant al coneixement comú que comparteixen els participants en una situació comunicativa.

■ 7 A manera de conclusió

Per resumir, podem concloure que, en el nivell intraoracional, els pronoms nuls tenen una forta tendència a referir-se a antecedents en posició de subjecte (sobretot en la modalitat parlada); els pronoms explícits es refereixen a antecedents en posició de subjecte i també en posicions altres que el subjecte, és a dir a un objecte (directe i indirecte). Aquestes troballes estan d'acord amb les observacions d'Alonso-Ovalle *et al.* per al castellà. Aquests resultats són força estables per als diferents grups d'edat i bastant coherents pel que fa a la modalitat. D'altra banda, en el nivell interoracional i discursiu, s'observa una tendència paral·lela al que es comprova a nivell intraoracional, tot i que calen més anàlisis. La tendència més notable és que una vegada que un element del discurs es converteix en un tòpic de discurs i és el tòpic d'una oració determinada, el que s'utilitza és un pronom nul. No obstant això, es descobreixen alguns casos ambigus provocats per un relaxament d'aquesta tendència, cosa que fa que els pronoms nuls creïn ambigüitat. Finalment, també en el nivell del discurs, si bé d'una manera provisional, hem suggerit que les LU (*Longer-Units* o unitats temàtiques on s'empaqueten clàusules lligades estructuralment) actuen com a límits per a la referència. ■

■ Agraïments

Aquest treball ha rebut finançament del programa R+D del Ministeri de Ciència i Innovació, projecte EDU2009-08862 (i. p. Joan Perera) i projecte FFI2009-09349 (i. p. Aurora Bel).

■ Bibliografia

- Allen, Shanley E. M. (2000): «A discourse-pragmatic explanation for argument representation in child language», *Linguistics* 38, 483–521.
- Alonso-Ovalle, Luis / Fernández Solera, Susana / Frazier, Lynn / Clifton, Charles (2002): «Null vs. overt pronouns and the topic-focus articulation in Spanish», *Journal of Italian Linguistics* 14:2, 151–169.
- Aparici, Melina / Tolchinsky, Liliana / Rosado, Elisa (2000): «On defining Longer Units in narrative and expository Spanish texts», in: Aparici, Melina *et al.* (eds.): *Working Papers in Developing Literacy across Genres, Modalities and Languages, Volume III*, Barcelona: ICE Universitat de Barcelona, 95–122.
- Ariel, Mira (1990): *Accessing Noun-phrase Antecedents*, London: Routledge.
- Berman, Ruth A. (2008): «The psycholinguistics of developing text construction», *Journal of Child Language* 35, 735–771.
- Bourdin, Béatrice / Fayol, Michel (1994): «Is written language production more difficult than oral language production? A working-memory approach», *International Journal of Psychology* 29:5, 591–620.
- / — (2000): «Is graphic activity cognitively costly? A developmental approach», *Reading and Writing* 13:3–4, 183–196.
- Carminati, Maria Nella (2002): *Processing of Italian Subject Pronouns*, Amherst: University of Massachusetts, tesi doctoral.
- Casanova, Lourdes (1999): «El sujeto en el catalán coloquial», *Revista Española de Lingüística* 29:1, 105–131.
- Felser, Claudia / Clahsen, Harald (2009): «Grammatical processing of spoken language in child and adult language learners», *Journal of Psycholinguistic Research* 38, 305–319.
- Gordon, Peter C. / Grosz, Barbara J. / Gilliom, Laura A. (1993): «Pronouns, names, and the centering of attention in discourse», *Cognitive Science* 17, 311–347.
- Hickmann, Maya (2004): «Coherence, cohesion, and in narrative development», in Strömquist / Verhoeven (eds.), 281–307.
- Huang, Yan (2000): *Anaphora. A Cross-linguistic Study*, Oxford: Oxford University Press.

- Levine, William H. / Guzmán, Alexandria E. / Klin, Celia M. (2000): «When Anaphor Resolution Fails», *Journal of Memory and Language* 43:4, 594–617.
- MacWhinney, Brian (2000): *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Mayol, Laia / Clark, Robin (2010): «Pronouns in Catalan: Games of partial information and the use of linguistic resources», *Journal of Pragmatics* 42:3, 781–799.
- Rigau, Gemma (1981): *Gramàtica del discurs*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- (1989): «Connexity established by emphatic pronouns», in: Conte, Maria-Elisabeth / Petöfi, Janós S. / Sözer, Emel (eds.): *Text and Discourse Connectedness*, Amsterdam: John Benjamins, 191–205.
- Rizzi, Luigi (1982): *Issues in Italian Syntax*, Dordrecht: Foris.
- Solà, Joan *et al.* (dirs.) (2002): *Gramàtica del Català Contemporani*, Barcelona: Empúries, vol. II.
- Sorace, Antonella / Filiaci, Francesca (2006) «Anaphora resolution in near-native speakers of Italian», *Second Language Research* 22:3, 1–30.
- / Serratrice, Ludovica / Filiaci, Francesca / Baldo, Michela (2009): «Discourse conditions on subject pronoun realization: Testing the linguistic intuitions of older bilingual children», *Lingua* 119, 460–477.
- Strömquist, Sven / Verhoeven, Ludo (eds.) (2004): *Relating events in narrative: Typological and contextual perspectives*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Todolí, Júlia (2002): «Els pronoms», in Solà / Lloret / Mascaró / Pérez Saldanya (dirs.), cap. 6, 1337–1433.
- Trueswell, John C. / Papafragou, Anna / Choi, Youngon (2011): «Syntactic and referential processes: What develops?», in: Gibson, Edward A. / Pearlmuter, Neal J. (eds.): *The Processing and Acquisition of Reference*. Cambridge, MA: The MIT Press, 235–282.
- Vallduví, Enric (2002): «L'oració com a unitat informativa», in Solà / Lloret / Mascaró / Pérez Saldanya (dirs.), cap. 4, 1221–1279.

■ Joan Perera, Universitat de Barcelona, Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura, Passeig de la Vall d'Hebron, 171, E-08035 Barcelona, <jperera@ub.edu>.

■ Aurora Bel, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <aurora.bel@upf.edu>.

Zusammenfassung: In diesem Beitrag werden die Referenzeigenschaften von im Katalanischen als Subjekt fungierenden Nullpronomina und Personalpronomina untersucht, die sich bei der halbspontanen Produktion mündlicher und schriftlicher narrativer Texte durch drei Gruppen von Probanden im Alter von 9–10, 12–13 und 16–17 Jahren manifestieren. Ziel dieses Beitrags ist es zu bestimmen, ob diese zwei Typen von Pronomina die gleiche Rolle spielen und inwiefern sie zur Anaphorisierung und zur Diskurskohäsion sowohl auf intrasententieller wie auch auf intersententieller Ebene beitragen. Dabei gilt das Augenmerk besonders den durch Personalpronomina der dritten Person in Subjektposition ausgedrückten anaphorischen Beziehungen. Die Ergebnisse der Untersuchung zeigen, dass auf intrasententieller Ebene Nullpronomina, insbesondere in gesprochenen Texten, gewöhnlich auf das Subjekt zurückverweisen. Dagegen können Personalpronomina sowohl Subjekt- wie Nicht-Subjektbezug ausdrücken. Dies legt den Schluss nahe, dass das Null-Pronomen Anwendung findet, sobald ein Diskurselement zum Diskurstopik und Satzsubjekt wird. Eine parallele Tendenz lässt sich ebenfalls auf intersententieller Ebene und auf Diskursebene beobachten. ■

Summary: In this paper, we examine the referential properties of null and overt subject pronouns in Catalan in the semi-spontaneous production of oral and written narrative texts by three groups of speakers/writers: 9–10 year olds, 12–13 year olds, and 16–17 year olds. We aim at determining whether these two types of pronouns play the same role and to what extent they contribute to anaphora resolution and discourse cohesion, both at an intra- and an inter-sentential level. We concentrate on anaphoric relations expressed by 3rd person pronouns in subject position. Our results show that, at an intra-sentential level, null pronouns normally refer to subject antecedents, mainly in the spoken modality, while overt pronouns refer back to either a subject or a non-subject antecedent. This entails that once a discourse element becomes a discourse topic and is the subject of a sentence, a null pronoun is used. Moreover, a parallel tendency is observed at an inter-sentential and discourse level. [Keywords: Reference; pronouns; Catalan; anaphora resolution; written development; oral development] ■